

УДК

Ольга Добжанська,
старший викладач, спеціаліст
вищої кваліфікаційної категорії
Уманського гуманітарно-педагогічного
коледжу ім. Т. Г. Шевченка

РОЛЬ ЗАСОБІВ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МУЗИКАНТІВ-ПЕДАГОГІВ

У статті розглядаються шляхи оптимізації культурологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів музики. Аналізуються особливості українського народного мистецтва, як складової національної культури та засобу педагогічного впливу на культурний розвиток особистості. Автор описує можливості народної творчості у формуванні елементарних мистецьких вмінь, музичного смаку студентів та розвитку їхніх творчих нахилів. Розглядається питання актуальності вивчення українського народного мистецтва, як основи формування патріотичних, духовних, культурних цінностей майбутніх музикантів – педагогів, використання українського фольклору в педагогічному процесі, як шляху ознайомлення студентської молоді із різними жанрами української і світової художньої культури, що розвиває їхні творчі здібності.

Ключові слова: оптимізація культурологічного підходу, професійна підготовка, педагогічний вплив, музичний фольклор, народна культура, культурний розвиток особистості.

В статье рассматриваются пути оптимизации культурологического подхода в профессиональной подготовке будущих учителей музыки. Анализируются особенности украинского народного искусства, как составляющей части национальной культуры и способа педагогического влияния на культурное развитие личности. Автор описывает возможности народного творчества в формировании элементарных учений и музыкального вкуса студентов и развитие их творческих склонностей. Рассматриваются вопросы актуальности изучения украинского народного искусства, как основы формирования патриотических, духовных, культурных ценностей будущих музыкантов-педагогов, использование украинского фольклора в педагогическом процессе, как пути ознакомления студенческой молодежи с разными жанрами украинской и мировой культуры, что способствует развитию их творческих способностей.

Ключевые слова: оптимизация культурологического подхода, профессиональная подготовка, педагогическое влияние, музыкальный фольклор, народная культура, культурное развитие личности.

The article deals with the ways of optimization of culturological approach in the sphere of professional training of future music teachers. The peculiarities of the Ukrainian folk art as a component of national culture and the means of pedagogical influence on the cultural development of personality are analyzed. The author describes the possibilities of folk lore in formation of elementary artistic abilities and music tastes of students and development of their creative inclinations. The question of the relevance of studying Ukrainian folk art as the basis for the formation of patriotic, spiritual and cultural values of future music teachers, the use of Ukrainian folklore in the educational process as a way of exploring different genres of Ukrainian and world culture with the aim of developing students' creativity are considered. The importance of knowledge about traditional folk culture for the younger generation, keeping the traditions of native land and raising national consciousness and culture is stressed. The author describes the best ways of using folk art in music teachers training.

Key words: *optimization of culturological approach, professional training, pedagogical influence, music folk lore, national culture, cultural development of personality.*

Постановка проблеми. Поступове входження України до культурно-освітнього простору європейської та світової спільноти ставлять перед вітчизняною педагогічною наукою ряд важливих завдань, одним з яких є підвищення рівня професійності та мистецько-творчої майстерності майбутніх фахівців.

Національна система професійної підготовки майбутніх музикантів-педагогів ґрунтується на міцно складених підвалинах культури рідного народу минулих часів та сучасності, що сприяє розвитку духовності, інтелектуальності, інтелігентності, культурному розвитку майбутніх музикантів-педагогів. Саме це є головними завданнями відділу музичного мистецтва, який є основою культурного розвитку народу. Успішно розв'язати проблему професійної підготовки майбутніх музикантів – педагогів можливо за умови включення в навчально-виховний процес сучасних особистісно орієнтованих систем педагогічних технологій мистецько-творчої діяльності студентів. Педагогічний процес професійної підготовки музикантів – педагогів створює умови для розвитку музичних здібностей студентів, для підготовки культурної молоді, формування в неї патріотичних, духовних, ідейно-моральних, художніх цінностей.

Набуває актуальності питання про значення особливостей українського народного мистецтва як складової культури, національне начало у визначенні педагогічних засобів впливу на культуру особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у котрих започатковано розгляд цієї проблеми (І. Зязюн, С. Сисоєва, В. Іванов) [1] дає підстави для висновку про необхідність активного розкриття її сутності з метою осмислення народного мистецтва як культурного виміру людського буття. Результати вивчення наукових джерел та практичного досвіду довели, що

шляхи впровадження здобутків народного мистецтва у навчально-виховний процес є одним із пріоритетних напрямів дослідження. Проте і сьогодні лишається багато невизначених аспектів проблеми формування національних орієнтирів студентської молоді засобами народного мистецтва, мало уваги приділяється вивченню шляхів та різноманітних форм і методів пізнання студентами творів національного фольклору. Відтак доцільним бачиться пошук ефективних шляхів розв'язання проблем не лише навчального, професійного характеру, але, передусім, творчо-активізуючого.

Мета статті полягає у спробі визначити механізми оптимізації ролі засобів народного мистецтва у професійній підготовці майбутніх музикантів-педагогів. Ця мета реалізується шляхом розв'язання таких завдань, як:

- розкриття значення вивчення фольклору;
- визначення ролі вивчення народних пісень(козацьких, рекрутських, ремісницьких, побутових, жартівливих, про жіночу долю, родинних), танців (гопак, аркан, козачок, коломийка, полька, горлиця) та проведення позааудиторних заходів із використанням фольклорних елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Програми й підручники для студентів відділів музичного мистецтва з української літератури, української народної музичної творчості, фольклору створені на основі національної концепції професійної підготовки майбутніх музикантів-педагогів. Всі вони об'єднуються спільними завданнями: формування історичної пам'яті, патріотичних почуттів, всебічне опанування творчих здобутків народу. Загальнокультурний розвиток особистості, який теж є одним з актуальних завдань сучасної професійної підготовки майбутніх музикантів-педагогів, складається із засвоєння культурних надбань рідного народу-мови, усної народної творчості, народної музики та театру, декоративно-вжиткового мистецтва й архітектури-всього того, що становить поняття «народна культура».

Фольклор – енциклопедія народного життя, народної педагогіки, невичерпне джерело формування високих культурологічних якостей майбутнього музиканта-педагога. Педагогічна доцільність використання зразків народної музично-поетичної творчості щодо культурологічного підходу в професійній підготовці майбутніх музикантів-педагогів полягає насамперед у її високому ідейно-художньому змісті. Недарма М. В. Гоголь стверджував: ніщо не може бути сильнішим від народної музики. Педагогічна доцільність використання зразків народної музичної творчості в професійній підготовці майбутніх музикантів-педагогів полягає, насамперед, у її високому ідейно-художньому змісті. Виховне значення народного музичного мистецтва визначається тим, що в основі його лежить єдність і взаємозв'язок поетичного слова і мелодії, які дозволяють емоційно-образно відтворити втілені в ньому ідеї, почуття, думки. В. О. Сухомлинський стверджував, що мелодія і слова рідної пісні – це могутня виховна сила, котра розкриває перед студентами народні ідеали.

Усвідомлене сприйняття ідейно-художнього змісту народної пісні в поєднанні мелодії та поетичного тексту полягає в тому, що воно створює величезну культурологічну силу в діях, розкриває шлях до глибшого розуміння народної культури [4, с. 276].

Народна творчість – складне культурологічне явище, яке має величезні можливості у справі загальнокультурного розвитку майбутніх музикантів-педагогів. За умови продуманого підходу в професійній підготовці музикантів засобами народного мистецтва розкривається багатий світ духовної культури людства, адекватно оцінюється внесок української музичної, художньої культури в світову духовну спадщину, визначається її національна своєрідність. Використання українського фольклору в педагогічному процесі сприяє формуванню в молодшого покоління естетичних ідеалів і художніх образів та явищ культури. Вивчаючи предмет українська народна творчість, студенти ознайомлюються з епічною творчістю українського народу, родинно-побутовим фольклором, народними обрядами, танцями та інше.

Ця галузь, з одного боку, ознайомлює студентів із різними жанрами української і світової культури, а з другого – формує елементарні мистецькі вміння, музичний смак й розвиває їхні творчі здібності та нахили. На основі такого поєднання теоретичного і практичного аспектів творчої діяльності відбувається формування у свідомості молоді сучасної картини світу.

Значення місцевої народної музично-поетичної творчості в оптимізації культурологічного підходу в професійній підготовці студентів відділів музичного мистецтва полягає в тому, що в ній досить істотними є утвердження гуманізму, розкриття духовних джерел народу, культурних якостей людини. При цьому емоційний аспект відіграє в професійній підготовці майбутніх музикантів-педагогів досить вагомую роль. Викликаючи глибокі емоційні переживання, народна пісня змушує людину замислитись про свій рідний край, свою землю, своє місце в житті. Під впливом музичного фольклору рідного краю створюється необхідна для виховання студентів емоційна ситуація, коли знання в цій галузі переплавляються в особисті переконання.

Особливу увагу потрібно приділити впровадженню місцевого музичного фольклору в педагогічний процес музичного відділу коледжу. Аналіз навчальних програм дозволяє констатувати той факт, що в них майже немає зразків музичного фольклору рідного краю, наслідком чого є незнання не тільки нинішніми студентами, а й учителями народної музики, пісень рідного краю. Тому одним із шляхів культурологічного підходу в професійній підготовці майбутніх музикантів-педагогів, а отже, і головним завданням навчання, є врахування особливостей народної культури свого регіону, зокрема вивчення студентами – майбутніми музикантами-педагогами – таких навчальних дисциплін, як «Українська народна музична творчість», «Українська музична література», «Методика

музичного виховання», «Виховна робота в школі». «Українська народна музична творчість» – це одна з обов'язкових дисциплін у комплексі фахової підготовки сучасного музиканта-педагога. Але при викладанні дисципліни постають певні проблеми [3]. Педагогічна діяльність підпадає під негативний вплив «цивілізації» – засилля в інформаційно-культурному просторі зразків, які не мають нічого спільного з народною культурою, і ситуація в цьому не змінюється на краще. Крім того, нині поступово втрачається природна спадкоємність між поколіннями, не відбувається передача народних традицій, звичаїв. У результаті впливу засобів масової інформації та «культурно-просвітницьких» засобів, які замінюють фольклор самодіяльністю, покоління людей не мають знань про справжні культурні надбання народу, особливо в міському середовищі.

У зв'язку з цим, постають завдання: повернути підростаючим поколінням знання про традиційну народну культуру, прищепити повагу до народу-творця і його культурологічної спадщини, прищепити любов до справжнього народного; вивчати, зберігати й продовжувати традиції рідного краю, «малої батьківщини» [6], які виховують у молоді дійсно національну свідомість та культуру. Безумовно, що такі складні завдання не можливо було б виконати без залучення різноманітних форм і методів навчальної та виховної роботи зі студентами. Наприклад, позааудиторна робота в Уманському гуманітарно-педагогічному коледжі включає проведення студентських заходів у народних традиціях: літературно-фольклорних спектаклів з використанням творів Нечуя-Левицького, вечорниць на свято Андрія, Миколая, обрядів українського народного весілля, які поєднують навчальні і розважальні елементи, відтворюють атмосферу народних молодіжних розваг. Студенти третього курсу підготували чудовий мюзикл за мотивами М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки». Знайомити молодь із старовинними українськими піснями, народними звичаями і обрядами, святами, традиціями – завдання педагогів відділення музичного мистецтва в професійній підготовці студентської молоді. Адже зберегти і передати нащадкам знання з фольклору, духовних традицій, культури та історії народу України це один з аспектів виховання справжніх патріотичних почуттів. Викладачі коледжу розуміють, що на заняттях із фольклору дуже важливо, щоб студенти відчували атмосферу творчості, добра, гармонії, яка притаманна народному мистецтву, щоб вони самі створювали відповідний настрій, виконуючи те чи інше завдання.

Спів народних пісень, виконання на інструменті їх обробок є основною практичною формою навчання, включає багато можливостей творчих проявів, котрі до вподоби майбутнім музикантам-педагогам: спів ансамблем чи соло, відтворення автентичного звучання й написання власної хорової чи інструментальної обробки, інші форми опанування народної пісні.

У якості самостійної форми роботи на заняттях з фольклору використовуються завдання – складання доповідей на теми, пов'язані з

народними традиціями, культурою рідного краю, народними традиціями у власній родині. Метою таких заходів є створення ситуацій, коли студенти відчують себе часточкою своєї родини, землі, своєї країни і замислюються над питаннями, що є фольклор у їхньому житті, звідки вони родом. На заняттях із предмета, як показала практика, дуже важливим є використання автентичних зразків музичного фольклору та включення фольклору Черкащини.

У наш час, коли триває процес відродження національної свідомості, культури українського народу, проблема використання народного фольклорного мистецтва з метою духовного розвитку підростаючого покоління є надзвичайно актуальною.

Для більш повного ознайомлення студентів з елементами фольклору викладачі коледжу (в Уманському гуманітарно-педагогічному коледжі) існує кваліфікація – «керівник хореографічного колективу») велику увагу приділяють фольклорним танцям, оскільки вони стали національною цінністю. Танці мають не тільки пізнавальне та естетичне значення для всіх творчих людей, вони приносять неповторні емоції для всіх творчих особистостей, які присвятили своє життя мистецтву, а також велике значення для майбутніх музикантів-педагогів. Студентам розповідається, що своєрідною мовою рухів, жестів, мімікою, різноманітною перестановкою фольклорні танці відображають багатовікову історію держави, показують веселий жартівливий характер українців. Нам у спадок залишилось велике фольклорне танцювальне мистецтво, в основі якого лежать різноманітні форми народного танцю. Фольклорні танці звичайно змінювалися, оскільки кожне покоління вносило в танок своє особисте світорозуміння. На розвиток фольклорного таночка мали вплив різноманітні події життя.

Танцювальний фольклор – це ті корені, на які треба спиратися в культурологічному підході до професійної підготовки майбутніх музикантів-педагогів. Вивчаючи весняні свята та обряди, доцільно поєднувати їх із веденням весняних хороводів (гаївки, веснянки). Свято Івана Купала, обжинкові, петровські обряди також багаті на фольклорні танці. Вивчаючи поетичний літопис українського козацтва, не завадило б звернути увагу і на козацький танок (гопак, аркан, козаки). В родинно-обрядовому циклі широко представлені жіночі, чоловічі й парні танці-шумки, польки, козачки, триндички [7].

Одним із шляхів оптимізації ролі засобів народного мистецтва в професійній підготовці майбутніх музикантів-педагогів можуть бути фольклорні театральні вистави. Студенти коледжу розкривають свої музичні та артистичні таланти у фольклорних театральних виставах та народних обрядах. Вивчення будь-якого народного обряду найефективніше у формі інсценування, де студенти є дійовими особами й водночас дослідниками фольклору з середини. Підготовка фольклорної вистави на основі народного обряду передбачає розв'язання низки питань з оформлення декорацій, які відображають побут народу, підготовки костюма, що мав безліч символів та відповідав особливостям життєдіяльності

різних верств і регіонів України, вивчення різних жанрів народної музики та усної народної творчості. За цими умовами відбувається живе, ненав'язливе, творче навчання, цінність та ефективність якого ніяк не можна порівняти із сухим переказом навчального матеріалу. Творча атмосфера під час підготовки таких заходів надихає студентів на складання віршів, малювання, створення предметів декоративно-прикладного мистецтва, стимулює їх творчу ініціативу, підвищує їх духовний, культурний, загальний рівень.

Творчий підхід, як підтверджує практичний досвід автора, стимулює студентів до сприйняття великого обсягу навчального матеріалу. У коледжі за останні роки була проведена велика кількість навчальних та позааудиторних заходів на основі фольклорного матеріалу.

Висновки і перспективи. Отже, у сучасних умовах кожен викладач має широкі можливості для створення власної методичної концепції на основі ідей народної педагогіки. Без народознавчої основи будь-які педагогічні теорії втрачають зв'язок з культурно-історичною спадщиною народу. Тому будь-яке навчання – це комплексний процес, основою якого є національне патріотичне виховання. Перспективи подальших розвідок з даного напрямку дослідження вбачаємо в поширенні і вивченні народного фольклору рідного краю Черкащини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зязун І. А. Естетична регуляція ціннісної свідомості Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти: Збірник матеріалів науково-методологічного семінару. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – 112 с.
2. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. – К., – 2006.
3. Богданова О. Соціально-психологічні аспекти сприйняття музичного фольклору // Проблеми етномузикології. – Вип. 1. – К., – 1998. – С. 200–202.
4. Герасименко М. О. Використання народного мистецтва у формуванні патріотизму майбутнього громадянина // Формування національної культури молоді засобами народного мистецтва у контексті творчої спадщини В. М. Верховинця: Зб. наук. праць. – Полтава, 1999. – С. 275–278.
5. Масленнікова Н. А. Фольклор як дидактичний засіб естетичного виховання учнів // Мистецька освіта в Україні: традиції, сучасність, перспективи: Зб. Матеріалів IV Всеукр. Науково-практичної конференції. – Луганськ, 2007. – С. 259–264.
6. Теремова Т. Решение проблемы малой родины в учебно-воспитательном процессе // Мистецька освіта в Україні: традиції, сучасність та перспективи. Зб. матеріалів III Всеукраїнської конференції. – Луганськ, 2005. – С. 201–205.
7. В. Крамаренко, М. Марун, М. Миколайчук. Із чистих народних джерел. – К. – 1996. – С. 122–131.